

مربیان اثربخش دوره پیش دبستانی

دکتر نیره شاه‌محمدی

عضو هیئت علمی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

کلیدواژه‌ها: مربیان اثربخش، پیش‌دبستانی، اثربخش

سؤالی که مدت‌هاست معلمان آرمان‌گرا، مربیانی که تازه کار خود را شروع کرده‌اند و والدینی که برای اولین بار مراقبت و آموزش کودکان خود را به فرد بزرگسال دیگری می‌سپارند، را درگیر خود کرده است آن است که یک مربی خوب

پیش‌دبستانی چه ویژگی‌هایی دارد. بسیاری از مربیان فکر می‌کنند که تأثیرگذاری یک معلم از ترکیبی از دانش، مهارت‌ها و ویژگی‌های شخصیتی ناشی می‌شود (کاتز، ۱۹۹۳).

این در حالی است که معلمان مشتاق می‌توانند،

دانش، مهارت‌ها و حتی ویژگی‌های

اجتماعی، احساسی خود را تقویت کنند. کانتور

(۱۹۹۰)، اعتقاد دارد ممکن است دانش و مهارت کافی در فردی وجود داشته باشد، اما فرد از آن استفاده نکند، در واقع داشتن با انجام دادن متفاوت است.

از آنجا که ویژگی‌های فردی ریشه در احساسات و اعتقادات ما دارد، نه به‌طور مستقیم قابل مشاهده است و نه می‌توان از طریق روش‌های سنتی آن را ارزیابی کرد، به همین دلیل شناسایی این ویژگی‌ها بسیار دشوار است (استروگا، ۲۰۰۳).

طبق نظر روسو آموزگار خوب کسی نیست که در کمترین زمان بیش‌ترین چیزها را می‌آموزد؛ بلکه کسی است که شوق به آموختن و فهمیدن را در شاگرد برمی‌انگیزد. زیرا هدف آموزش و پرورش گرد آوردن و انباشتن اطلاعات نیست بلکه به

کار آوردن توانایی اندیشیدن و فهمیدن است (نقیب‌زاده، ۱۳۸۱).
پستالوزی نیز قبل از هر نوع آموزش جلب اعتماد کودکان را لازم می‌داند و اظهار می‌داشت که اگر در این کار موفق شویم، بقیه کارها به راحتی صورت می‌گیرد. به همین جهت با مهربانی و عشق واقعی قبل از هر چیز به برآوردن نیازهای فیزیکی و امنیت روانی آن‌ها می‌پرداخت (مفیدی، ۱۳۹۰).

شناخت ویژگی‌های یک معلم تأثیرگذار،

امری ضروری برای مربیان و مدیران

پیش‌دبستانی است و در امر

ارتقای کیفی فعالیت

معلم این مقطع،

کمک زیادی می‌کند.

مربیان تازه‌کار

نیز می‌توانند

با شناخت

ویژگی‌های

درون‌فردی و

بین‌فردی لازم

برای این حرفه،

برای پیشرفت خود

قدم‌های بزرگی بردارند.

کدام ویژگی‌ها مربیان

پیش‌دبستانی را تأثیرگذار می‌کند؟

اکثر محققان بر این باورند که داشتن یک معلم تأثیرگذار در مقطع پیش‌دبستانی، می‌تواند تأثیر شگرفی روی ویژگی‌های شخصیتی و اهداف دانش‌آموزان در دوره بزرگسالی داشته باشد. در ادامه، به بررسی ویژگی‌هایی می‌پردازیم که می‌تواند باعث تأثیرگذاری هر چه بیشتر مربیان پیش‌دبستانی شود:

● **شور و شوق.** داشتن شور و شوق یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها برای انجام درست کارها است. در بسیاری از مطالعات نیز از شور و شوق به‌عنوان یک ویژگی کلیدی برای مربیان نام برده شده است. معلم پیش‌دبستانی بودن کار ساده‌ای نیست. ممکن است چالش‌های روحی و مالی، در بازه‌های زمانی خاصی،

این کار را مشکل تر کند. اما اگر مربی بداند که کاری متفاوت و تأثیرگذار پیش رو دارد، انگیزه بالا و حس موفقیت و پیروزی به او دست می‌دهد. این احساس باعث می‌شود با شوق بیشتری به کارش ادامه دهد. در واقع کسی که فقط به خاطر اینکه بچه‌ها جذاب و سرگرم‌کننده به نظر می‌رسند به این حرفه روی بیاورد در حالی که هیچ شور و شوقی ندارد موفق نخواهد بود.

● **پشتکار.** پشتکار ویژگی دیگری است که برای معلمان پیش‌دبستانی لازم است. برخی پشتکار را به «تعهد» و برخی به «سرسختی» تعبیر کرده‌اند. در واقع، معلمان پیش‌دبستانی باید تلاش بلندمدتی را برای بهبود زندگی کودکان پیش‌دبستانی و خانواده‌های آن‌ها انجام دهند. کودکان به معلمانی نیاز دارند که بتوانند بر بوروکراسی‌ها و خط قرمزهای معمول (اما بی‌جهت) غلبه کنند (کالکر، ۲۰۰۸).

● **خطرپذیری.** سومین ویژگی مربیان تأثیرگذار، ریسک‌پذیری است. مربیان موفق حاضرند شرایط موجود را برای رسیدن به اهدافشان تغییر دهند و برای این کار هنجارهای معمول را کنار بگذارند. ریسک‌پذیری به این معنی است که اگر فکر می‌کنیم پاسخ «بله» به کیفیت آموزش کودکان کمک می‌کند، آن را جایگزین پاسخ معمول «نه» کنیم. (ویلا و کالکر، ۲۰۰۶).

● **مصلحت‌گرایی.** مصلحت‌گرایی ویژگی‌ای بین پشتکار و ریسک‌پذیری است. مصلحت‌گرایان حاضر به مصالحه و توافق هستند. آن‌ها می‌دانند در کدام جنگ، فاتح هستند و برای حمایت از بچه‌ها، باید منابع خود را چه موقع صرف کنند. نکته مهم در بحث مصلحت‌گرایی این است که معلمان موفق، درک می‌کنند که گاهی با حل و فصل موقت مسائل، می‌توان به موفقیت‌های کوچکی دست یافت، در عین حال که حرکت به سمت هدف اصلی، هیچ‌گاه نباید متوقف شود.

● **صبر.** ویژگی همگون با مصلحت‌گرایی، صبر است. صبر، عنصری است که باید در برخورد با نظام آموزشی و کاستی‌های آن و نیز در مقابل کودکان و والدین آن‌ها به کار برده شود. همه کودکان به سرعت یاد نمی‌گیرند. همچنین بعضی رفتارهای دانش‌آموزان، می‌تواند مؤثرترین معلم را نیز به چالش بکشد. دانش‌آموزان به یادآوری پشت یادآوری نیاز دارند. معلمان مؤثر، کنترل زیادی بر خشم و غضب خود دارند و درک می‌کنند که آموزش اثربخش به صبر زیادی نیاز دارد.

● **انعطاف‌پذیری.** ویژگی ششم مرتبط با آموزش موفق، انعطاف‌پذیری است. در واقع انجام هر فعالیتی در آموزش‌های اوایل کودکی، مستلزم این است که مربی، بتواند خود را با تغییرات و چرخش‌های غیرمنتظره وفق دهد؛ مثلاً باران می‌بارد و شما مجبور به لغو بازی در حیاط می‌شوید، یا بودجه‌های تعلق گرفته به فعالیت‌های شما کاهش محسوسی می‌یابد؛ در این موقعیت‌ها شما مجبور می‌شوید چرخ‌دنده معیوب را کنار بگذارید و چرخ‌دنده دیگری را در همان لحظه جایگزین آن کنید، تا فعالیت‌های دیگر خدشه‌دار نشوند. گاهی اوقات چالش پیش آمده هم شدید است و هم ناگهانی. به‌عنوان مثال، یکی از

مربیان پیش‌دبستانی، تنها چند هفته بعد از شروع کار خود، با فاجعه طوفان کاترینا روبه‌رو شد. او توانست با استفاده از ویژگی انعطاف‌پذیری، کودکان را برای پذیرش این فاجعه آماده کند و اطلاعات لازم را به آن‌ها بدهد. همچنین توانست کلاس‌های خود را در شرایطی که فضای فیزیکی مدرسه از بین رفته بود، بر پا کند. انعطاف‌پذیری او به‌عنوان نمونه کاملی از این ویژگی شخصیتی، می‌تواند الگو قرار گیرد.

● **توجه.** یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌ها برای تبدیل شدن به یک معلم پیش‌دبستانی تأثیرگذار، توجه به دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌هاست. مفهوم توجه، تنها احترام به کودکان و خانواده آن‌ها نیست، و شامل درک این موضوع نیز می‌شود که پیشینه زندگی هر فرد، متفاوت است و هر فرد زبان خاصی برای بیان داشته‌های درونی‌اش دارد. می‌دانیم که اعتمادبه‌نفس کودکان در محیطی که احترام دریافت کنند شکوفا می‌شود. معلمان خوب، این محیط را به‌صورت طبیعی ایجاد می‌کنند.

● **خلاقیت.** هنگامی که با منابع محدود روبه‌رو باشیم، خلاقیت کمک بزرگی به پیشرفت تدریس می‌کند. همچنین خلاقیت در تدریس، برای دانش‌آموزانی که پیشینه لازم و مناسب را برای طرح درس‌های تعیین شده ندارند، و نیز در مورد دانش‌آموزان مختلف با شیوه‌ها و میزان یادگیری متفاوت، راهگشا است. به‌طور کلی خلاقیت می‌تواند فرایند یادگیری را لذت‌بخش‌تر کند. خلاقیت یکی از ویژگی‌های مهم برای تبدیل شدن معلمان پیش‌دبستانی، به معلمانی اثربخش است.

● **اصالت.** برخی این ویژگی را با واژه «خودآگاهی» تعریف کرده‌اند. اصالت یعنی معلم بداند کیست و مشغول چه کاری است. کودکان قضاوت زیرکی برای تشخیص شخصیت هستند، آن‌ها می‌توانند تشخیص دهند که چه زمانی معلم صداقت و اصالت دارد، و بر این اساس تصمیم می‌گیرند که چه رفتاری انجام دهند.

● **عشق به یادگیری.** برای اینکه دانش‌آموزانی عاشق یادگیری داشته باشیم، خود معلم باید نمایشگر بارز این ویژگی باشد. معلمانی که خودشان همواره در حال یادگیری هستند، این پیام را به دانش‌آموزان‌شان ارسال می‌کنند که یادگیری بخش مهمی از زندگی است. اطلاع داشتن معلم از آخرین تحقیقات و دستاوردهای حوزه کاری‌اش، نقش مهمی در تأثیرگذاری او روی دانش‌آموزان دارد. تحقیقات نشان می‌دهد که رابطه تدریس و یادگیری، رابطه‌ای پویاست.

● **انرژی زیاد.** هرچند ممکن است این ویژگی به خلق و خوی افراد بستگی داشته باشد، اما بیشتر معلمان بر این باورند که داشتن انرژی زیاد، برای یک معلم ضروری است. معمولاً دانش‌آموزان با معلمانی که انرژی زیادی دارند و به شور و شوق آن‌ها اهمیت می‌دهند، رابطه بهتری برقرار می‌کنند.

● **شوخ طبعی.** آخرین ویژگی معلمان تأثیرگذار، داشتن حس شوخ‌طبعی است. آموزش باید برای دانش‌آموزان پیش‌دبستانی سرگرم‌کننده باشد، البته این فقط به معنی

ایجاد فضاهایی برای خندیدن در کلاس نیست. دانش‌آموزان باید از رفتار معلم، بفهمند که او آن‌ها را دوست دارد و از بودن با آن‌ها شاد است. معلم باید بتواند به همه اتفاقات جالبی که در کلاس رخ می‌دهد، بخندد؛ حتی اگر موضوع خنده، رفتار خودش باشد (کالکر، ۲۰۰۸).

یکی از ویژگی‌های معلمان تأثیرگذار، داشتن حس شوخ‌طبعی است. آموزش باید برای دانش‌آموزان پیش‌دبستانی سرگرم‌کننده باشد، البته این فقط به معنی ایجاد فضاهایی برای خندیدن در کلاس نیست. دانش‌آموزان باید از رفتار معلم، بفهمند که او آن‌ها را دوست دارد و از بودن با آن‌ها شاد است

آموزش این دوره، اهمیت بسزایی می‌یابد. مربیان با ایجاد چالش، حمایت و گسترش کشفیات و کندوکاوهای کودکان، تشویق به انتخاب یک روش فعال در حل مسئله به یادگیری عمیق‌تر کودکان کمک می‌کنند و با طرح پرسش‌های مناسب و مرتبط با اهداف برنامه آموزشی، کودکان را در انتخاب فعالیت‌ها، تعیین هدف، فکر کردن و تکمیل مهارت‌های یادگیری خاص یاری می‌نمایند (بابلی، ۱۳۹۴). لذا داشتن دانش کافی، آموختن مهارت‌های لازم و تقویت ویژگی‌های شخصیتی کاربردی در امر تدریس، از ضروریات تربیت معلمان پیش‌دبستانی خواهد بود.

منابع

۱. بابلی، عزیزالله؛ «بررسی نقش خانواده و مربیان در آموزش‌های پیش از دبستان»، سخن معلم، تیرماه ۱۳۹۴.
۲. کول، وینتا، برنامه آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان، ترجمه فرخنده مفیدی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۹.
۳. مفیدی، فرخنده؛ مبانی آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۹.
۴. نقیب‌زاده، م؛ نگاهی به فلسفه آموزش و پرورش، انتشارات طهوری، تهران، ۱۳۸۱.
5. Cantor, N. 1990. From thought to behavior: "Having" and "doing" in the study of personality and cognition. *American Psychologist* 45 (6): 735-50.
6. Colker, Laura J. 2008. Twelve Characteristics of Effective Early Childhood Teachers. *Beyond the Journal. Young Children on the Web*. March 2008.
7. Katz, L.G. 1993. Disposition: Definition and implications for early childhood practices. Champaign-Urbana, IL: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education.
8. Ostorga, A.N. 2003. The role of values in the development of disposition. Paper presented at the Second Annual Symposium on Educator Disposition, November 20-21, in Richmond, Kentucky.
9. Villa, K., with L.J. Colker. 2006. A personal story: Making inclusion work. *Young Children* 61 (1): 96-100.

جمع‌بندی

براساس یافته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال‌های پیش از دبستان در رشد و تربیت کودکان نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای دارد.

در این دوران حساس و مهم،

یادگیری کودکان عمیق‌تر، سریع‌تر و آسان‌تر

انجام می‌شود. توانایی‌های آنان در جنبه‌های مختلف رشد شکوفا می‌شود و پایه‌های اصلی شخصیت آن‌ها شکل می‌گیرد. بر همین اساس، بسیاری از پژوهشگران و سیاست‌گذاران امر آموزش، روی آموزش‌ها و آموزش مهارت‌های پیش‌دبستانی و دبستان تأکید دارند.

دوره پیش‌دبستانی، برای تربیت کودکانی که در سن پنج سال تمام هستند، در نظر گرفته شده و آن‌ها را برای دوره مدرسه و مهارت‌های مورد نیاز آن آماده می‌کند. کودک به تدریج از محیط خانه جدا شده، با کودکان دیگر انس می‌گیرد و با کار در مدرسه آشنا می‌شود. روش آموزش پیش‌دبستانی، روش بازی است، یعنی براساس بازی و فعالیت، کودک را با مفاهیم و مهارت‌های جسمی و گفتاری مورد نیاز برای دوره ابتدایی آشنا می‌کند و زمینه ارتقاء ذهنی، جسمی، اجتماعی او را فراهم می‌سازد. طبق یافته‌های پژوهشی، کودکانی که دوره پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند، نسبت به آن‌هایی که در این دوره شرکت نکرده و به صورت مستقیم وارد دبستان شده‌اند، موفق‌ترند. در ضمن، هزینه‌ها و خدمات بعدی مورد نیاز برای گروه آموزش ندیده، از نظر افت تحصیلی و کلاس‌های تقویتی، حدود هفت برابر گروه آموزش دیده است (کول، ۱۳۸۹).

از این‌رو، نقش مربیان و میزان تأثیرگذاری آنان در امر